

Gorbatsjovs «åpenhet» – og tante Styofa

Merkelige ting skjer i Sovjet-Russland i 1987. Den ene dagen sier sjefredaktøren i litteraturtidsskriftet *Novij Mir* at Aleksandr Solsjenitsyns bok «Kreftavdelingen» skal utgis i Sovjet. Neste dag benektes dette av en pressetalsmann fra landets utenriksdepartement. Det tyder på at det er krefter innen Sovjets lederskap som ønsker at den nye «Åpenhet» også skal inkludere Solsjenitsyns bøker – og at det er de som på ingen måte ønsker å slippe dette tankegodset løs på det russiske folk.

Einar Engebretsen

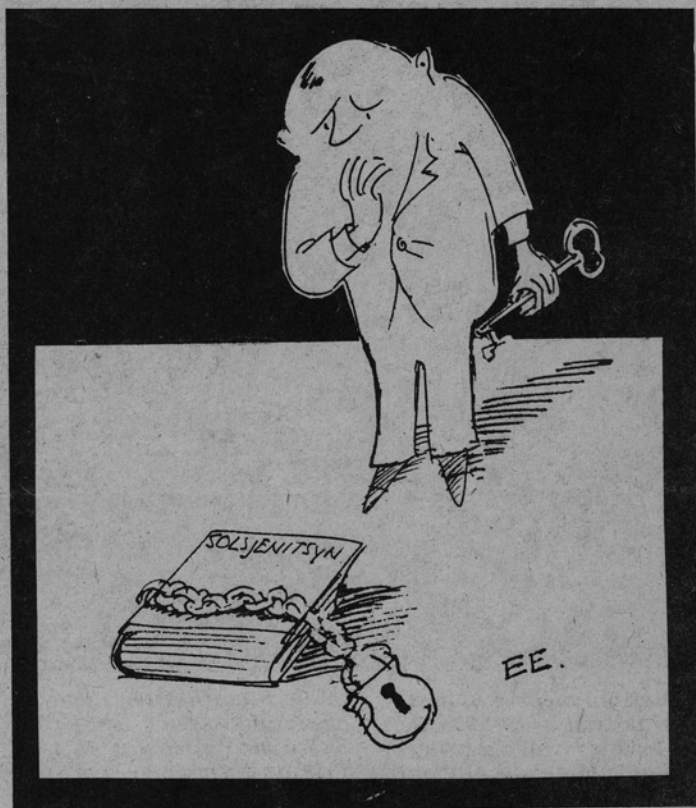
Det sies også at Pasternaks roman «Dr. Zhivago» skal utgis i Sovjet, etter å ha vært forbuden frukt i mange år. Men Solsjenitsyns «Kreftavdelingen» inneholder langt «farligere sprengstoff» for dagens system.

«Kreftavdelingen» er en bok på 560 sider, tett pakket med ideologiske utfordringer til det sovjetiske samfunn, men den inneholder også korrektiv til kapitalismen i vest. Boken ble skrevet for litt over 20 år siden, etter at Solsjenitsyn, angrepet av kreft, oppholdt seg flere måneder på sykehus i Sovjet. Der kom han i kontakt med et tverrsnitt av sovjetiske borgere. Samtalene mellom pasientene ga materialet til boken.

Det er ikke lett å gi et konsentrat av en bok på 560 sider i form av en avisartikkel. Men man kan løfte litt på permene og slippe til noen av de mange pasientene i «Kreftavdelingen»

Pasient Rusanov er funksjonær i høy stilling, kommunist – lojal og ortodoks: «Rusanov og hans kone elsket folket, deres mektige folk. De tjente folket og var villige til å gi sitt liv for folket. Men ettersom årene gikk hadde de mindre og mindre til overs for sine medmennesker – disse gjenstridige, alltid motvillige vesener som nekter å gjøre hva de blir bedt om; ikke nok med det, de krever alt mulig for egen vinning.» Rusanov og hans kone blir snart helt isolert fra den vanlige mann – fra massene.

En mann bygger seg en villa for statens penger, og en lokalavis offentliggjør historien, som avfø-

Det blir ingen virkelig «glasnost» åpenhet i Sovjet-Russland før Gorbatsjov slipper løs Solsjenitsyns roman «Kreftavdelingen».

– Jeg mener oss, vår generasjon.
– Hvorfor svelger du da alt dette pratet om sosial herkomst. Det er ikke marxisme, det er rasetenkning.

– Hva sa du? ropte Rusanov, som nesten brølte av smerte.

– Nøyaktig hva du hørte! Kostoglotov slynget svaret tilbake.

– Hører dere! Hører dere! ropte Rusanov, han mistet balansen og viftet med armene som om han ville samle hele avdelingen rundt seg. Dere er mine vitner, dere er mine vitner! Dette er ideologisk sabotasje!

Senere i boken sitter Kostoglotov med arbeideren Sjulubin på en benk i sykehusparken.

«Sjulubin løftet hånden som han støttet seg mot benken med, hånden som var svekket av sykdom, og la den tungt på Oleg Kostoglotovs skulder.

– Unge mann, gjør aldri den feil å la sosialismen få skylden for de lidelser og brutale år du har gjennomlevd. Tenk hva du vil – men historien har forkastet kapitalismen for alltid.

– Visst kan jeg det, vi lærte det på skolen.

– Nettopp, du lærte det på skolen. Det er det som er så skremmende. De lærte deg det på skolen, når du burde ha lært det motsatte: Vekk med hatet, nå vil vi endelig lære å elske...

Sjulubin svarte: – Vi må kunne vise verden et samfunn der alle menneskelige forhold, alle grunnleggende prinsipper og lover har sitt utspring i etikken og kun i etikken. Ethiske krav må være avgjørende for alle situasjoner: i barneoppdragelse, hva man trener dem til, målsettingen for de voksnes arbeid, og hvordan fritiden skal benyttes. Vitenskapelig forskning skulle bare drives når den ikke skader noen moralsk...

Det samme gjelder utenrikspolitikk. Når det kommer opp grensespørsmål, skulle vi ikke tenke hvor meget rikere og sterkere vi ville bli som følge av den eller den måten å gå fram på, eller hvor meget det vil heve vår prestisje. Vi skulle rette oss etter ett eneste kriterium: Hva er etisk riktig?

vanlige mann – fra massene.
En mann bygger seg en villa for statens penger, og en lokalavis offentliggjør historien, som avfølger følgende samtale:
Professoren: Dessverre, dette er rester av den borgerlige mentalitet.

– Hvorfor borgerlig? brummet Kostoglotov.

– Ja, hva mener du ellers det skulle være? sa Vadim og skrudde på oppmerksomheten. Han var innstilt på å lese, men nå så det ut som hele salen ble trukket inn i en krangel. Kostoglotov heiste seg opp fra sin lite angrepsdyktige stilling og skjøv seg mot putene for å få bedre utsikt over Vadim og de andre: – Hva ellers? Det er menneskelig griskhet det dreier seg om – ikke borgerlig mentalitet. Det fantes griske mennesker før borgerskapets tid, og det finnes griske mennesker etter borgerskapet også.

Rusanov la seg ikke neg igjen. Han iakttok Kostoglotov tvers over sengen og erklærte belærende:

– Hvis du graver dypt nok i slike situasjoner, vil du alltid finne en borgerlig herkomst.

Kostoglotov kastet på hodet som om han spyttet: – Det er noe forferdelig sludder.

– Hva mener du – sludder? Rusanov grep om en stikkende smerte i siden. Han hadde ikke ventet et slikt åpent angrep som dette, selv ikke fra Kostoglotov.

– Ja hva mener du med sludder? spurte Vadim, og hevet sine mørke øyenbryn i forundring.

– Jeg mener hva jeg sier, brummer Kostoglotov. Han reiste seg ennå litt opp. – Dere har fått en masse sludder stappet inn i hodene deres.

– Hva mener du – stappet? Er du klar over hva du sier? Ordene kom høyt og skjærende fra Rusanov, som plutselig hadde fått fornyede krefter.

– Hvem har fått hodene stappet? spurte Vadim og rettet ryggen mens han balanserte boken på det ene benet.

– Du!

– Vi er ikke roboter, sa Vadim og rystet på hodet. Vi godtar ikke det vi ikke kan forstå.

– Hva mener du med «vi»? Kostoglotov skulte på ham under hårluggen som hang ned i pannen.

lidelser og brutale år du har gjennomlevd. Tenk hva du vil – men historien har forkastet kapitalismen for alltid.

– Vel, da vi var i konsentrasjonsleiren, svarte Kostoglotov, forfektet vi ofte at det er mye bra i fritt næringsliv. Det gjør livet lettere. Da kan man få tak i alt.

– Det er smålig tankegang. Sant nok er fritt næringsliv svært elastisk, men bare innen en meget begrenset ramme. Hvis ikke det frie næringsliv holdes i et jerngrep, fremstår noen mennesker som rovdyr – spekulanter med en fullstendig ukontrollerbar appetitt. Kapitalismen ble dømt til undergang moralsk lenge før den ble det økonomisk.

– Helt ærlig talt, svarte Oleg og rynket pannen, jeg har da truffet mennesker med ukontrollerbart grådige appetitt i vårt samfunn også.

– Sant nok, sa Sjulubin, mens hånden hans hvilte tyngre og tyngre på Olegs skulder, men er det sosialismens skyld? Vår helomvendning var meget rask. Vi trodde det var nok å forandre produksjonsmetodene og at menneskene øyeblikkelig ville bli annerledes med dem. Men gjorde de det? Pokker om de gjorde! De ble ikke det minste annerledes... Oleg: Man kan ikke bygge sosialismen på overflod av materielle goder, for av og til oppfører menneskene seg som bøfler – de løper løpsk og tramper godene til marken.

Man kan heller ikke ha sosialismen som stadig innprenter hat, for samfunnslivet kan ikke bygges på hat. Når et menneske år etter år har brent av hat, kan det plutselig en vakker dag si: Nå er det nok! Fra i dag av har jeg sluttet å hate, nå skal jeg bare elske! Nei, er han vant til å hate, kommer han til å fortsette å hate. Han vil finne noen som står ham nærmere som han kan hate. Kan du diktet av Herwegh?

Bis unsere Hand in Asche stiebt
soll sie vom Schwert nicht lassen...

Wir haben lang genug geliebt
und wollen endlich hassen...

(Om hånden stivner i aske, vil den ikke la gå sverdet..)

Vi har elsket lenge nok, nå vil vi endelig hate...)

måten å gå fram på, eller hvor meget det vil heve vår prestisje. Vi skulle rette oss etter ett eneste kriterium: Hva er etisk riktig?

Tante Styofa

Blant pasientene er det en skikkelse som går under navnet tante Styofa. Hun fikk besøk av sine døtre og svigerdøtre, og de hadde alltid noe med å spise. Men Styofa beholdt ikke disse godsakene for seg selv, hun delte med sine medmennesker.

En ung gutt, Dyomka, som skulle amputere benet, var blitt hennes venn:

«Helt siden han gikk i første klasse, før han kunne lese og skrive, hadde han lært og var overbevist om, forsto fullt ut at religion var et opium, et tredobbelt reaksjonært dogme som bare kjeltringer kunne dra fordel av. På grunn av religionen hadde arbeiderne mange steder ikke greid å frigjøre seg fra utbyttingen. Men så fort de kvittet seg med religionen, kunne de gripe til våpen og frigjøre seg.

Og tante Styofa med sin rare kalender og ordet «Gud» alltid på leppene, med sitt bekymringsløse smil, til og med dette triste sykehuset, og hennes kaker, var opplagt en tvers igjennom reaksjonær skapning...

Likevel – Dyomka bega seg haltende av sted og lette over alt etter nettopp denne reaksjonære tante Styofa. Hun var den eneste på det store sykehuset som ga den ungen gutten mot og oppmuntring.

Døden er ingen sjelden gjest på et sykehus og stiller mange spørsmål:

– Ikke alt i meg skal dø, hvisket Sjulubin. Ikke alt i meg skal dø. (Sitat fra et av Pusjkins dikt.)

– Han snakker visst over seg. Kostoglotov famlet etter mannens hete hånd som lå på teppet. Han trykket den lett.

– Aleksei Fillipovitsj, du kommer til å leve! Ikke gi opp. Aleksei Fillipovitsj! – Tror du det finnes et fragment? ..et bitte lite fragment? hvisket han om og om igjen. Først da var det Oleg forsto at Sjulubin ikke fantaserte, at han kjente ham igjen og at han husket den siste samtalen før operasjonen. «Det finnes noe annet, noe sublimt, uforgjengelig – et bitte lite fragment av universets ånd. Føler du det ikke slik?» hadde han sagt...

Hvis Gorbatsjov tillater at Solsjenitsyns bok «Kreftavdelingen» blir trykt og utgitt i Sovjet-Russland, kan det bety at han åpner sluser for en moralsk og ideologisk vårflo som vil forandre meget. Hvis «Kreftavdelingen» fortsatt blir forbudt, betyr det antagelig at det sovjetrussiske samfunn forblir hva det er, på tross av sporadiske forsøk på åpenhet.

